

Τίτλος: “ΣΤΡΩΜΑΤΑ/LAYERS”. Διήμερο Αρχαιολογικό Εργαστήριο για Άτομα με Ψυχικά Νοσήματα (Δράση εορτασμού Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2022).

Το Διήμερο Αρχαιολογικό Εργαστήριο «Στρώματα/Layers», σχεδιάστηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Περιφέρειας Θεσσαλονίκης για την Α΄ Ψυχιατρική Κλινική ΑΠΘ και το Γενικό Νοσοκομείο «Παπαγεωργίου» στο πλαίσιο του θεσμού των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2022 υπό τον άξονα της Βιώσιμης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και βάσει θετικής αποτίμησης του ανάλογου αρχαιολογικού εργαστηρίου των ΕΗΠΚ 2021 (βλ. οικεία καταχώρηση).

Η διεξαγωγή του συγκεκριμένου Αρχαιολογικού Εργαστηρίου συνιστά πιλοτική δοκιμή του εγχειρήματός μας για διεπιστημονική μεθοδολογική συγκρότηση και ανάπτυξη μίας εδραζόμενης στην Πολιτιστική Κληρονομιά Ψυχοθεραπευτικής Παρέμβασης με έμφαση στις Αρχαιότητες σε άμεση συνεργασία με την Α΄ Ψυχιατρική Κλινική ΑΠΘ, η οποία και είναι η ερευνητικά υπεύθυνη για την ποιοτική και ποσοτική αποτίμηση της επίδρασης της Δράσης σε άτομα με ψυχικά νοσήματα. Αφετηρία του αρχαιολογικού σκεπτικού στάθηκε η προοπτική των επικαιροποιημένων ρόλων που εξίσου μπορεί και οφείλει να αναλάβει η Αρχαιολογία σήμερα και να συμβάλλει στην ατομική και συλλογική ευημερία, εστιάζοντας ειδικώς, μάλιστα, σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Από πλευράς ερευνητικής προσέγγισης, επιχειρήθηκε διαλεκτική συσχέτιση μεταξύ αρχαιολογικής ερμηνείας και ψυχοθεραπευτικής διαδικασίας, αποσκοπώντας στη διερεύνηση δυναμικής λειτουργίας των αρχαιοτήτων ως θεραπευτικού ερεθίσματος για ψυχικά πάσχοντες. Παράλληλα, επιδιώχθηκε και η εμπέδωση της εμπειρίας των συμμετεχόντων μέσω της Σύγχρονης Τέχνης. Για τον λόγο αυτόν, προσκλήθηκε και συμμετείχε ενεργά με την καταληκτική δράση του Εργαστηρίου, το ΜΟΜus-Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης.

Το Εργαστήριο οργανώθηκε σε τέσσερα στάδια, τα τρία πρώτα αρχαιολογικού σκεπτικού (Ανασκαφή, Αναστήλωση-Αποκατάσταση, Πολιτιστικό Τοπίο), και το καταληκτικό προσανατολισμένο στη σύζευξη Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Σύγχρονου Πολιτισμού. Κατά τα πρώτα δύο αυτά στάδια, οι επισκέψεις των συμμετεχόντων σε μια ενεργή σωστική ανασκαφή (Ανασκαφή Αγρεπαύλεως Παλαιοκάστρου) και σε ένα υπό αποκατάσταση ιστάμενο μνημείο (Βυζαντινός ναός Μεταμορφώσεως Χορτιάτη) απέβλεπαν στην εξοικείωση με διαδικασίες ανασύνθεσης της ιστορικής μνήμης μέσα από επάλληλα αρχαιολογικά στρώματα που είτε ανασκάπτονται είτε αποτυπώνονται ως οικοδομικές φάσεις επάνω σε αρχιτεκτονικές δομές και στο να αντιληφθούν βιωματικά οι συμμετέχοντες τη δυναμική που εμπεριέχεται στο αποσπασματικό και τη φθορά.

Στο υπό ανασκαφή κτιριακό συγκρότημα επιδιώχθηκε ειδικώς η παρατήρηση των αρχαιολογικών στρωμάτων και επισήμανση των επιμέρους οικοδομικών φάσεων, ώστε να καταφανεί η ροή του παρελθόντος ως μια διαδικασία αλληπάληλων ανεγέρσεων, καταστροφών, αναδομήσεων, ενσωμάτωσης ερειπίων, αλλαγής λειτουργιών, απόδοσης νέων χρήσεων, ανταποκρινόμενη και προσαρμοζόμενη στις εκάστοτε αναδυόμενες πραγματικές συνθήκες και ιστορικές συγκυρίες. Σε συνδυασμό κατόπιν, η παρουσίαση αρχών και πρακτικών αναστήλωσης εξυπηρέτησε το να καταδειχθεί η ενδεδειγμένη προσέγγιση ενός οικοδομικού οργανισμού υπό αποκατάσταση, η εξειδικευμένη φροντίδα που του επιδίδεται, η κατανόηση που προϋποθέτει, τα επιμέρους βήματα επεμβάσεων, οι διαδικασίες επιλογής των υλικών, η συμβατότητα, το αποσπασματικό, η αναγωγή της φθοράς σε αξία.

Στο τρίτο στάδιο, υπό το πνεύμα της Historic Urban Landscape (HUL) Approach της Unesco, επιχειρήθηκε προσέγγιση του ιστορικού αστικού τοπίου της Θεσσαλονίκης υπό αρχαιολογική οπτική και κατανόηση της φυσιολογίας του ως σύνθεσης επάλληλων στρωμάτων ιστορικής πραγματικότητας της πόλης, με τα μνημεία-σταθερές και το μεταβαλλόμενο πολιτιστικό τοπίο που (ανα)διαμορφώνεται γύρω τους. Πιο συγκεκριμένα, λαμβάνοντας σημειακά ως κόμβους ορισμένα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς τα οποία και προβάλλουν σήμερα ως πολεοδομικά κενά στον αστικό ιστό του ιστορικού κέντρου της πόλης, η ανάπτυξη του περιπάτου ακολούθησε τους βασικούς άξονες του πολεοδομικού σχεδίου της Διεθνούς Επιτροπής Ανασχεδιασμού Θεσσαλονίκης (“Σχεδίου Hébrard”) μετά την πυρκαγιά του 1917. Στόχος μας ήταν η ενεργή πρόσληψη του ιστορικού αστικού τοπίου που αναδύθηκε μετά την καταστροφή του ιστορικού κέντρου της πόλης και η ενσυνείδητη πορεία μέσα στο τοπίο αυτό.

Ως βασική υπόθεση εργασίας εδώ υπόκειτο το αν μια αρχαιολογικής οπτικής βιωματική κατάκτηση του ιστορικού αστικού χώρου, μέσω της κίνησης σε μια τεθλασμένη πορεία ανάμεσα σε μνημεία-κόμβους και διαμέσου ιστορικών αξόνων του αστικού ιστού και έχοντας δύο τουλάχιστον ιστορικά στρώματα αναφοράς να αποκαθιστούν τη γραμμή χρονικότητας, θα μπορούσε δυναμικώς να λειτουργήσει ως παράδειγμα για την προσέγγιση και του ψυχικού μας χώρου. Ειδικώς επισημάνθηκαν ο δυναμικός και συνάμα συνεκτικός ρόλος του κενού στον αστικό χώρο, οι αρχαιολογικοί χώροι ως

αστικά κενά και ως αποσπάσματα μνήμης, οι πολλαπλές οπτικές διασυνδέσεις των αρχαιολογικών τοπίων εντός του πολεοδομικού ιστού, τα επάλληλα ιστορικά και αρχαιολογικά στρώματα με τους αναδεδειγμένους και τους εν κρυπτώ διατηρούμενους αρχαιολογικούς τόπους, αλλά και η οριζόντια διαστρωμάτωση των νεότερων μνημείων και σύγχρονων κτηρίων που μορφοποιούν το αρχιτεκτονικό παλίμψηστο της πόλης. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην επιτόπια μετατόπιση της οπτικής θέσης των συμμετεχόντων στον χώρο, ενώ τηρήθηκε μια σταθερή διαδρομή, σχεδιασμένη ώστε να αναδεικνύει τις παράλληλες αυτές χρονικότητες που συνυπάρχοντας σήμερα αποσπασματικά συνθέτουν το ιστορικό αστικό τοπίο το οποίο ατομικά και συλλογικά βιώνουμε.

Το τέταρτο στάδιο του Εργαστηρίου διεξήχθη στο MOMus-Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Το εν λόγω μουσείο αποτέλεσε και καταληκτικό σταθμό του προηγούμενου αρχαιολογικού περιπάτου, καθώς βρίσκεται επί νοητού άξονα του Σχεδίου Εμπράρ και αυτό το ίδιο, ενώ επιπλέον έχει ανεγερθεί επί αρχαιολογικού «τόπου», συγκεκριμένα στη νότια περιοχή του ανατολικού νεκροταφείου της Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα, στο MOMus-Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης επιχειρήθηκε εμπέδωση της αρχαιολογικής παρατήρησης και ολοκλήρωση της βιωματικής εμπειρίας μέσω της επαφής με έργα σύγχρονης γλυπτικής και φωτογραφίας από τη Συλλογή του τέως Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης. Ο σχεδιασμός της εντός του μουσείου διαδρομής έγινε κατ' αναλογία προς τη διαδρομή του περιπάτου στην πόλη, ενώ πραγματοποιήθηκαν και διαδραστικές δραστηριότητες (βλ. αναλυτικά τη σχετική επισυναπτόμενη περιγραφή).

Στη Δράση, συμμετείχαν κατά κύριο λόγο εσωτερικοί ασθενείς της Α΄ Ψυχιατρικής Κλινικής Α.Π.Θ., όπως και ορισμένοι εξωτερικοί ασθενείς της Κλινικής, ενώ επίσης την παρακολούθησαν ενεργά ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό και εκπαιδευόμενοι ψυχολόγοι. Στη βάση της θετικής αποτίμησης της επίδρασης του Εργαστηρίου στους συμμετέχοντες από την επιστημονική ομάδα της Α΄ Ψυχιατρικής Κλινικής Α.Π.Θ. η Δράση «Στρώματα/Layers» διεξήχθη τακτικώς στη συνέχεια ως κύκλος δράσεων εφαρμογής, ο οποίος και ολοκληρώθηκε την 1^η Οκτωβρίου 2023 (βλ. οικεία καταχώρηση).

Φωτογραφίες: *Δυστυχώς, δεν είναι δυνατή η συναίνεση των συμμετεχόντων για τη δημόσια ανάρτηση φωτογραφικού υλικού τεκμηρίωσης της Δράσης.*

Ημερομηνία διεξαγωγής: 23-24 Σεπτεμβρίου 2022

Τόποι διεξαγωγής: Ανασκαφή Αγρεπαύλεως Παλαιοκάστρου, Βυζαντινός ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Χορτιάτη, Ιστορικό Αστικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, MOMus-Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης-Συλλογή Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης.

Αρμόδιες Υπηρεσίες ή Φορείς: Εφορεία Αρχαιοτήτων Περιφέρειας Θεσσαλονίκης (κύριος φορέας), Α΄ Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ. – Γενικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης «Παπαγεωργίου» (συνεργάτης φορέας), Μητροπολιτικός Οργανισμός Μουσείων Εικαστικών Τεχνών Θεσσαλονίκης (MOMus)-Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (συμμετέχων φορέας).

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι: Ευθυμία Ντάφου, αρχαιολόγος (σύλληψη-σχεδιασμός-εκτέλεση της δράσης για την ΕΦΑΠΕΘ)· Ελένη Παρλαπάνη, αν.καθηγήτρια Ψυχιατρικής, Παναγιώτα Καραμούζη, κλινική ψυχολόγος, Βιργινία Τσιτροπούλου, ψυχίατρος, Βασιλική Χολέβα, κλινική ψυχολόγος (επιστημονική ομάδα ΑΨΚ ΑΠΘ-ΓΝΘ Παπαγεωργίου), Γιάννης Διακογιάννης, καθηγητής Ψυχιατρικής-Δ/ντής Α΄ΨΚ ΑΠΘ (εποπτεία)· Χριστίνα Μαβίνη, μουσειολόγος-επιμελήτρια εκπαίδευσης MOMus (σχεδιασμός-εκτέλεση για τον MOMus)· Ξενοφών Γιαννάκης, αρχιτέκτων (θεωρία αναστήλωσης, για την ΕΦΑΠΕΘ). Επιστημονικοί συνεργάτες: Γιάννης Νιαούρης, αρχιτέκτων (ΕΦΑΠΕΘ), Χάρης Τσαγγαλίδης, συντηρητής αρχαιοτήτων (ΕΦΑΠΕΘ).

Βιβλιογραφία: *Επιστημονική δημοσίευση της Δράσης και των αποτελεσμάτων της επίκειται το 2024.*

Λέξεις-κλειδιά: Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Αρχαιότητες, Πολιτιστικό Τοπίο, Ανασκαφή, Αναστήλωση-Αποκατάσταση, Ιστορικό Αστικό Τοπίο, Σύγχρονη Τέχνη, Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες, Άτομα με ψυχικά νοσήματα, Ψυχική Υγεία.

Πληροφορίες για τον Πολίτη: *Η Δράση απευθύνεται αποκλειστικώς σε συγκεκριμένη, «κλειστή» ομάδα συμμετεχόντων.*

Έτος: 2022